

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER YOLSUZLUKLA MÜCADELE SÖZLEŞMESİNİN SINIRLARI: BATI BALKAN ÜLKELERİNDE YOLSUZLUKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

THE LIMITS OF THE UNITED NATIONS CONVENTION AGAINST CORRUPTION: COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ANTI-CORRUPTION POLICIES IN THE WESTERN BALKAN COUNTRIES

ÖNDER CANVEREN*

ABSTRACT

This article provides a comparative analysis of the anti-corruption policies in Albania, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Kosovo, North Macedonia and Serbia within the framework of the United Nations (UN) Convention against Corruption (2003). With reference to the relevant Convention, countries in the region are compared in their preventive measures: (i) the adoption and implementation of preventive policies, (ii) the establishment of an anti-corruption unit, (iii) the adoption of the principles that public officials must comply with, iv) taking measures for the financing of parties and (v) the adoption of the principles for public procurement. Although necessary legal measures have been taken and institutional structures have been established within the scope of the fight against corruption, it is observed that these changes have no equivalent in practice in a way that no transformation has taken place in the region. The UN framework is not effective enough to combat the region's chronic challenge of corruption due to structural problems in the rule of law, independence of the judiciary and institutional capacity.

Keywords: Western Balkans, United Nations, Corruption, Fight against Corruption.

ÖZ

Bu makalede, Birleşmiş Milletler (BM) Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi (2003) çerçevesinde Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya ve Sırbistan'ın yolsuzlukla mücadele politikaları karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. İlgili sözleşmeye atıfla i) önleyici politikaların benimsenmesi ve uygulanması, (ii) yolsuzlukla mücadele biriminin oluşturulması, (iii) kamu görevlilerinin uyması gereken ilkelerin benimsenmesi, (iv) partilerin finansmanına ilişkin tedbirlerin alınması ve (v) kamu alımlarına ilişkin ilkelerin benimsenmesi, önleyici tedbirleri üzerinden bölge ülkeleri karşılaştırılmaktadır. Yolsuzlukla mücadele kapsamında gerekli yasal önlemler alınmış ve kurumsal yapılanmalar tamamlanmış olmakla beraber, bu değişikliklerin uygulamada bir karşılığının olmadığı ve bölgede bir dönüşümün gerçekleşmediği görülmektedir. BM çerçevesinin; hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı ve kurumsal kapasite konularındaki yapısal sorunlar nedeniyle bölgenin kronik sorunu olan yolsuzlukla mücadelede yeterince etkili olamadığı ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Batı Balkanlar, Birleşmiş Milletler, Yolsuzluk, Yolsuzlukla Mücadele.

* Dokuz Eylül Üniversitesi, onder.canveren@deu.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5352-7573>

Makale Atfı Bilgisi: CANVEREN Önder, (2020). Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi Çerçevesinde Batı Balkan Ülkelerinin Karşılaştırmalı Analizi, *Avrasya Etüdüleri*, 89-119.

Gönderim Tarihi: 12.11.2019 Kabul Tarihi: 29.04.2020

Giriş

Yugoslavya'nın karizmatik lideri Josip Broz Tito'nun (1892-1980) ölümünden sonra, yükselen milliyetçilikler nedeniyle Batı Balkanlar siyasi krizlere sahne olmuştur. Manipülatif liderlerin de etkisiyle bölge, 90'lı yıllarda savaş ve çatışmalar üzerinden kanlı bir dağılma süreci yaşamıştır. İç savaş ve çatışmalar sonrasında bölge, barışın inşası ve geçiş dönemi adaleti meseleleri ile uluslararası toplumun gündemini meşgul etmiştir. Ulus-devlet inşa süreçleri, Kosova ve Bosna-Hersek'teki uluslararası yönetim, bölge ülkelerinin birbirleriyle olan sorunları ve küresel güçlerin rekabeti, Batı Balkanları karmaşık ve parçalanmış bir yapıya büründürmüştür.¹

Bölgesel parçalanmışlık yalnızca uluslararası ilişkiler perspektifinde değil, aynı zamanda ülkelerin iç politikalarında da karşımıza çıkmaktadır. Siyasi istikrarsızlıklar, azınlık problemleri ve toplumsal hareketler, bölgede risk ve tehdit potansiyellerini içerisinde barındırmaktadır. Öyle ki 2019 yılında Batı Balkan ülkeleri, hükümet karşıtı protestolar ile tekrar uluslararası medyanın gündemine gelmiştir. Muhalefet partileri, sivil toplum örgütleri ve sosyal medya üzerinden örgütlenen farklı gruplar; hükümetin istifası ve erken seçim talepleri ile Arnavutluk'un başkenti Tiran, Karadağ'ın başkenti Podgoritsa ve Sırbistan'ın başkenti Belgrad'da gösteriler düzenlemiştir.

Siyasetçilerin yolsuzluk ve organize suçlarla ilintilerine ilişkin iddialar, bu protestoların ana eksenini oluşturmaktadır.² Geniş kitleler, savaş ve çatışmaların neden olduğu siyasi, ekonomik ve toplumsal travmalardan sonra; daha iyi bir yaşam ve yeni ve adil bir düzenin tesisine ilişkin taleplerini uzun yıllardır dile getirmektedir. Bu talepleri yeterince dikkate almayan siyasi elitler; başta yolsuzluklar olmak üzere, hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı gibi temel konularda şimdiye kadar kararlı adımlar atmamıştır.

Çalışma, (i) Balkan coğrafyasında yer alan, (ii) hâlihazırda AB üyesi olmayan ve (iii) eski sosyalist ülkeleri tanımlamak için kullanılan "Batı Balkan" ülkelerini incelemektedir. Bu kapsamda ortak coğrafyayı paylaşmaları, benzer tarihsel arka plana sahip olmaları ve ortak dış politika hedefleri (AB üyeliği) nedeniyle Yugoslavya'nın dağılmasından sonra kurulan devletler ile Arnavutluk, karşılaştırmalı analizin örnekleme olarak belirlenmiştir. Makalede, BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi çerçevesinde Batı Balkan ülkelerinin (Arnavutluk, Bosna-Hersek,

1 Murat Necip Arman ve Nazif Mandacı, Çağdaş Balkan Siyaseti: Devletler, Halklar, Parçalanma ve Bütünleşme, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.

2 Dusan Stojanovic, "Anti-government Protests in Montenegro, Serbia and Albania Inspire Hopes of 'Balkan Spring'", 06.04.2019, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/balkan-spring-protests-montenegro-serbia-albania-a8858046.html>, Erişim: 20.06.2019.

Karadağ, Kosova, Kuzey Makedonya ve Sırbistan) önleyici politikaları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu amaçla Sözleşmede önleyici tedbirler olarak sıralanan (i) önleyici politikaların benimsenmesi ve uygulanması, (ii) yolsuzlukla mücadele biriminin oluşturulması, (iii) kamu görevlilerinin uyması gereken ilkelerin benimsenmesi, (iv) partilerin finansmanına ilişkin tedbirlerin alınması ve (v) kamu alımlarına ilişkin ilkelerin benimsenmesi kriterleri üzerinden ilgili ülkelerin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır.

Bölgenin kronik sorunlardan birisi olan yolsuzlukla mücadele gündemi ve bu incelemenin önemine ilişkin dört gözlemi paylaşmak mümkündür. İlk olarak bölge ülkelerinin demokratikleşme süreçleri aynı zamanda ulus-devlet inşa süreçleri ile paralel devam etmektedir. Yasal mevzuatların oluşturulduğu ve kurumsal yapılanmaların gerçekleştiği bu dönemde, yolsuzlukla mücadele politikalarının siyasal ve bürokratik sistemin inşasında dikkate alınması, bölgenin demokratikleşmesi açısından kritik önemdedir. İkinci olarak yolsuzluklarla etkili mücadele, Avrupa Birliği'ne (AB) aday (Arnavutluk, Karadağ, Kuzey Makedonya ve Sırbistan) ya da potansiyel aday (Bosna-Hersek ve Kosova) olan bölge ülkeleri için tam üyeliğin koşullarından birisidir. Üçüncü olarak BM sözleşmesinin ve yolsuzlukla mücadele amacıyla oluşturduğu çerçevenin, Batı Balkanlar gibi zorlu bir bölgede ne derece katkı sağladığı ve başarılı olduğu da irdelenmektedir. Son olarak uluslararası örgütlerin yönetimi altında olan Kosova ve Bosna-Hersek'e ilişkin bulgu ve sonuçlar, bu örgütlerin performanslarının da değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır.

Makale üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yolsuzlukla mücadele gündeminin uluslararasılaşma süreci açıklanmıştır. İkinci bölümde ise Batı Balkan ülkelerinin yolsuzluklar kapsamındaki genel görünümü detaylandırılmıştır. Üçüncü kısımda ise BM Sözleşmesi kapsamında her bir önleyici tedbir için bölge ülkeleri arasında karşılaştırmalı analizler yapılmıştır.

Bölge ülkelerinin sözleşmenin asgari koşullarını büyük oranda yerine getirmekle beraber, yolsuzlukla mücadelede iyi bir performans sergilemedikleri ve yapısal dönüşümler gerçekleştiremedikleri ortaya çıkmaktadır. Hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı ve kurumsal kapasiteye ilişkin sorunlar, yolsuzlukla mücadele politikalarını doğrudan ve olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir. Çalışmada liberal-kurumsalcı yaklaşıma dayanan, teknik boyutu öncülleştirilen ve siyasi yolsuzlukları göz ardı eden BM sözleşmesinin yolsuzlukla mücadele ediliyor “görünümü” altında bölgede yapısal dönüşümü gerçekleştirmediği ortaya çıkmaktadır. Yolsuzlukla mücadelede dış teşvik modeline dayanan liberal kurumsalcı yaklaşımın, Batı Balkanlar örneğinde yeterince işlevsel olmadığı ortaya çıkmaktadır. BM çerçevesinin ve mevcut yaklaşımın yolsuzlukla mücadele gündemi

için ulusal elitleri “ikna” edemediği anlaşılmaktadır. Bölge ülkelerinde yolsuzlukla mücadelenin etkin hale getirilebilmesi için “zihinsel dönüşüme” imkân sağlayacak ve şeffaflık ve hesap verebilirlik değerlerini “içselleştirmeyi” kolaylaştıracak yeni yöntem ve stratejiler geliştirilmelidir.

I. Yolsuzlukla Mücadele Gündeminin Uluslararasılaşması

Yolsuzluğun genel kabul gören bir tanımı olmayıp ilgili yazında farklı tanımlamalar karşımıza çıkmaktadır. Dünya Bankası “kanser” olarak nitelendirdiği yolsuzluğu, kamu gücünün şahsi menfaatler elde etmek amacıyla kötüye kullanılması;³ Uluslararası Şeffaflık Örgütü ise emanet edilmiş yetkinin özel çıkarlar için kötüye kullanılması olarak tanımlamaktadır.⁴

Yolsuzluklar, kurumsal devlet otoritesine rağmen ekseriyetle enformel alanda ortaya çıktığından başta siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlar olmak üzere devlet-toplum ilişkisinin hemen her alanına sirayet ederek siyasi istikrar, demokratikleşme, iyi yönetim ve sürdürülebilir kalkınmaya engel teşkil etmektedir. Avrupa Konseyi yolsuzluğu, yüzyılın tehdidi ve sosyal kötülüklerin en yaygın ve sinsi olanı olarak tanımlayarak sürdürülebilir kalkınma ile sosyal ilişkilerin güven ortamına verdiği tahribatlara dikkat çekmektedir.⁵ Farklı türlerini (rüşvet, adam kayırma, görevin kötüye kullanılması, ayrımcılık, vb.) sıralayan AB ise organize suç ve terörizmle olan bağları nedeniyle yolsuzluğun aynı zamanda bir “güvenlik tehdidi” olduğunun altını çizmektedir.⁶ Benzer şekilde BM, şu gözlem ve tespitleri paylaşmaktadır:

Yolsuzluk; demokrasinin kurum ve değerlerini, etik değerleri ve adaleti zayıflattığı, sürdürülebilir kalkınmayı ve hukukun üstünlüğünü tehlikeye soktuğu, toplumların istikrar ve güvenliğine ciddi sorun ve tehdit yönelttiği, kara para aklama dâhil olmak üzere, özellikle örgütlü suçlar ve ekonomik suçlar gibi diğer suç türleri ile yolsuzluk arasında bağlantı bulunduğu, devlet kaynaklarının önemli bir bölümünü teşkil edecek boyutta varlıkların yolsuzluğa konu olduğu ve devletlerin siyasi istikrar ve sürdürülebilir kalkınmasını tehdit etmektedir...⁷

3 Vinay Bhargava, “The Cancer of Corruption”, World Bank Global Issues Seminar Series, 26.09.2005, <http://siteresources.worldbank.org/EXTABOUTUS/Resources/Corruption.pdf>, Erişim: 10.07.2019.

4 Transparency International, “What is Corruption”, 2018, <https://www.transparency.org/what-is-corruption>, Erişim: 08.07.2019,

5 GRECO (Group of States against Corruption), “The Fight against Corruption: A Priority for the Council of Europe”, 2019, <https://www.coe.int/en/web/greco/about-greco/priority-for-the-coe>, Erişim: 02.07.2019.

6 Migration and Home Affairs, “Corruption”, 2019, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption_en, Erişim: 02.07.2019.

7 TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırmaları Vakfı), “Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi”, https://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1255423114r6531.Birlesmis_Milletler_Yolsuzlukla_Mucadele_Sozlesmesi.pdf, Erişim: 10.08.2019.

İlgili literatürdeki bulgu ve sonuçlar, uluslararası örgütlerin değerlendirmeleri ile paralellik göstermektedir. İlk olarak demokratikleşme ile yolsuzlukla mücadele arasında doğrudan ve güçlü bir ilişkinin var olduğu ortaya çıkmaktadır.⁸ Özellikle siyasi yolsuzlukla mücadelenin demokratikleşme düzeyine doğrudan bir etkisinin olduğu görülmektedir.⁹ İkinci olarak yolsuzlukla mücadele; siyasi istikrar, hukukun üstünlüğü ve basın özgürlüğünün sağlanmasının önemli bir koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰

Türkçe literatürdeki çalışmaların önemli bir kısmı, iktisat temelli olup çoğunlukla yolsuzluğun ekonomiye olan etkilerini irdelemektedir. Sınırlı sayıdaki diğer çalışmalarda yolsuzluğun; etkili bir hukuk sistemi ve eğitim ile ilişkisine,¹¹ demokrasi ile beraber doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisine,¹² politik istikrarsızlıkla olan bağına,¹³ sosyolojik bağlamına¹⁴ ve yolsuzlukla mücadelenin uluslararası boyutuna¹⁵ dikkat çekilmektedir. Batı Balkanlar özelinde uluslararası literatür incelendiğinde yolsuzlukların; organize suçlar¹⁶ ve kötü yönetim¹⁷ ile bağlantısının, rüşvet ve yolsuzluğa ilişkin kamuoyu¹⁸ ve iş dünyası¹⁹ algılarının ve yargıya etkisinin²⁰ incelendiği görülmektedir.

- 8 Charles H. Blake ve Christopher G. Martin, "The Dynamics of Political Corruption: Re-Examining the Influence of Democracy", *Democratisation* 13, No. 1 (2006), pp. 1-14.
- 9 Hung-En Sung, "Democracy and Political Corruption: A Cross-National Comparison", *Crime, Law & Social Change* 41 (2004), pp. 179-194.
- 10 Daniel Lederman, Norman V. Loayza ve Rodrigo R. Soares, "Accountability and Corruption: Political Institutions Matter", *Economics & Politics* 17, No. 1 (2005), pp. 1-35.
- 11 E. Alper Güvel ve A. Yılmaz Ata, "Yolsuzluğun Sosyo-Politik Dinamikleri: AB Ülkeleri Üzerine Bir Analiz", *Amme İdaresi Dergisi* 44, No. 1 (2011), s. 155-185.
- 12 Ahmet Ay, Oktay Kızılkaya ve Tuba Akar, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Yolsuzluk ve Demokrasi'nin DYY Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir İnceleme", *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 7, No. 3 (2016), pp. 73-88.
- 13 Gökhan Erkal, Merter Akıncı ve Ömer Yılmaz, "Politik İstikrarsızlık ve Yolsuzluk İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi", *Ege Akademik Bakış* 15, No. 3 (2015), s. 327-342.
- 14 Nurullah Gür, "Güven, Bürokrasi ve Refah Devleti", *İnsan & Toplum* 7, No. 1 (2017), s. 89-115.
- 15 Deniz Kızılsümer Özer, "Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi ve Sözleşmenin Uygulanması Yönündeki Çabalar", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, No. 1 (2016), s. 13-42; Dilaver Nişancı, "Önlenmesine İlişkin Olarak OECD Rüşvetle Mücadele Sözleşmesi'ndeki Denetim Süreci", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 114 (2014), s. 315-346; Mehmet Karakaş ve Murat Çak, "Yolsuzlukla Mücadelede Uluslararası Kuruluşların Rolü", *Maliye Dergisi* 153 (2007), s. 74-101.
- 16 Ugljesa Ugi Zvekic, "Challenges of Corruption and Organised Crime in the Western Balkans", *Journal of Anti-Corruption Law* 1, No. 1 (2017), pp. 46-52.
- 17 Hannu Laurila, "Economic Integration and Corruption - EU Enlargement in Western Balkans", *European Integration Studies* 12 (2018), pp. 104-116.
- 18 Åse B. Grødeland, "Public Perceptions of Corruption and Anti-Corruption Reform in the Western Balkans", *The Slavonic and East European Review* 91, No. 3 (2013), pp. 535-598.
- 19 Jelena Budak ve Edo Rajh, "Corruption as an Obstacle for Doing Business in the Western Balkans: A Business Sector Perspective", *International Small Business Journal* 32, No. 2 (2014), pp. 140-157.
- 20 Fabian Zhilla, "Organised Crime and Judicial Corruption in the Western Balkans are Customary Norms Playing any Role?", *Journal of Financial Crime* 18, No. 4 (2011), pp. 387-404.

Bu çalışma, ulusal ve uluslararası literatürden farklı olarak Batı Balkan ülkelerinin tamamını sistematik şekilde analiz ederek hem örneklem hem de yöntemsel (karşılaştırmalı siyaset) açıdan bir farklılaşma yaratmaktadır. İkinci bir farklılaşma araştırma desenine ilişkin olup analizde BM'nin yolsuzlukla mücadele gündemi, Batı Balkanlar örneğinde eleştirel bir yöntemle irdelenmektedir. Araştırma deseni, BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesinin şekillendirdiği çerçevenin, dış teşvik stratejisinin ve liberal kurumsalcı modelin başarı ve işlevselliğini tartışmaya açmaktadır.

Yolsuzlukla mücadele, küreselleşmenin gölgesinde ve uluslararası örgütlerin artan etkisi ile uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Öyle ki uluslararası örgütlerin son yıllarda meseleyi doğrudan gündem yaptıkları ve ulus-devletler için bir takım inisiyatifler geliştirdikleri gözlemlenmektedir. AB Konseyi 1997 yılında Avrupa Toplulukları Görevlilerini ve AB Üyesi Ülkelerin Görevlilerini Kapsayan Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Avrupa Konseyi ise 1999 yılında Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi ile Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi'ni yürürlüğe koymuştur. Ayrıca Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) de yolsuzlukla mücadele kapsamında bir takım inisiyatifler geliştirmiştir.²¹

2003 yılında kabul edilip 2005 yılında yürürlüğe giren BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi, hâlihazırda 186 ülkenin taraf olduğu hükümetler-arası nitelik taşıyan en kapsamlı ilk ve tek küresel girişimdir.²² Uluslararası iş birliğinin gerekliliğine atıfla toplam 71 maddenin yer aldığı sözleşme dört bölümden oluşmaktadır: Önleyici tedbirler, yolsuzlukların suç olarak tanımlanması ve yasal yaptırımlar, uluslararası işbirliği, teknik destek ve bilgi paylaşımı.

Sözleşmenin amaçları sırasıyla: a) Yolsuzluğun önlenmesi ve yolsuzlukla mücadele amacıyla alınan önlemlerin daha etkin ve verimli kılınması, b) malvarlığının geri alınması dâhil olmak üzere, yolsuzluğun önlenmesi ve yolsuzlukla mücadelede uluslararası işbirliği ve teknik yardımlaşmanın teşvik edilmesi, kolaylaştırılması ve desteklenmesi, c) bütünlüğünün, hesap verme sorumluluğunun ve kamusal işlemlerin ve kamu malvarlığının uygun yönetiminin teşvik edilmesi, olarak sıralanmaktadır.

21 Detaylar için bkz. Deniz Kızılsümer Özer, Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Yolsuzlukla Mücadele, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.

22 UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime), "United Nations Convention against Corruption", 31.10.2003, <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/uncac.html>, Erişim: 10.08.2019.

Grafik I: BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi Kapsamında Önleyici Tedbirler²³

BM Sözleşmesi, yolsuzlukla mücadelede önleyici tedbirler kapsamında taraf devletlere beş alanda sorumluluk yüklemektedir (Grafik-1): (i) Önleyici politikaların benimsenmesi ve uygulanması, (ii) yolsuzlukla mücadele biriminin oluşturulması, (iii) kamu görevlilerinin uyması gereken ilkelerin benimsenmesi (iv) ve partilerin finansmanına ilişkin tedbirlerin alınması, (v) kamu alımlarına ilişkin ilkelerin benimsenmesi.

Sözleşmeyi Sırbistan (2005), Arnavutluk (2006), Karadağ (2006), Kuzey Makedonya (2007) ve Bosna-Hersek (2006) imzalamış olup Kosova, BM tarafından egemen devlet olarak tanınmadığından sözleşmeye taraf değildir. Fakat Kosova'daki AB misyonu (EULEX), hukukun üstünlüğünün tesisi amacıyla yolsuzlukla mücadele kapsamında Avrupa standartlarına uygun, sürdürülebilir ve hesap verilebilir kurumlara dayalı bir düzenin tesisi görevini yürütmektedir.²⁴ Benzer şekilde Dayton Anlaşması (1995) kapsamında Bosna-Hersek için kurulan Yüksek Temsilcilik (OHR) ise, ülkenin Euro-Atlantik entegrasyonu kapsamında demokratik ve sürdürülebilir bir yönetimin tesisi için siyasi ve iktisadi alanda geniş yetkilere sahiptir.²⁵

Yolsuzlukla mücadelenin uluslararasılaşma sürecine ve bu kapsamda uluslararası örgütlerin etkilerine ilişkin literatürde çeşitli ikaz ve eleştiriler karşımıza çıkmaktadır. Bu husustaki eleştirileri (i) mekanizma, (ii) normatif boyut ve (iii) teknik yapı olmak üzere üç kategoride toplamak mümkündür. Uluslararası aktörlerin teknik bir yaklaşımla, ulus-devletlere hazır reçeteler üzerinden sunduğu çözümlerin, mekanizmanın yapısı gereği pek de başarılı olmadığı ve olamayacağı iddia

23 Kızılsümer Özer, Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Yolsuzlukla Mücadele, s. 63.

24 Detaylar için bkz. EULEX (European Union Rule of Law Mission in Kosovo), "About EULEX", 2019, <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,1>, Erişim: 12.09.2019

25 Detaylar için bkz. OHR (Office of the High Representative), "General Information", 2015, <http://www.ohr.int/?lang=en>, Erişim: 12.09.2019

edilmektedir.²⁶ Hatta uluslararası yardımların, esasında otoriter rejimleri ve yolsuzluklarla bezenmiş statükoyu güçlendirdiğine ilişkin tespitler paylaşılmaktadır.²⁷ Yolsuzlukla mücadelenin uluslararasılaşması bu noktada bir paradoksu ortaya çıkarmaktadır: Yolsuzluklarla doğrudan ya da dolaylı bağlantısı ve sorumluluğu olan siyasi irade ile yolsuzlukla mücadele kapsamında işbirliği yapma zorunluluğu.

Uluslararası örgütlerin inisiyatifleri ikinci olarak normatif temelleri nedeniyle eleştirilmektedir. Başta BM olmak üzere uluslararası örgütler meseleye liberal-kurumsalcı gözlemlerle yaklaşarak ülkelerin bağlam ve iç dinamiklerini göz ardı etmektedir.²⁸ Son olarak teknik yapıya ilişkin eleştiriler, özde sözleşme maddelerine ve BM yaptırımlarına odaklanmaktadır. İlgili sözleşmenin siyasi yolsuzluklarla mücadeleyi göz ardı ederek bu kapsamda yeterince önleyici tedbirler geliştiremediği görülmektedir.²⁹ Son olarak sözleşme kapsamında BM'nin etkili bir yaptırım gücüne sahip olmadığını, ayrıca kontrol ve denetim mekanizmalarının zayıf olduğunu not etmek gerekir.³⁰ Bu eleştirilerin hemen tamamı kanımızca önemli olup dikkate alınması durumunda, yolsuzlukla uluslararası mücadelenin geleceği ve yönetişimi açısından önemli bir projeksiyon görevi görecektir.

II. Batı Balkanların Kamburu - Yolsuzluklar: Genel Görünüm

Çatışma sonrası geçiş sürecindeki bölge ülkelerinin tamamı, yolsuzluk sorununu geçmişin ve önceki tek adam/tek parti rejimlerinin ağır bir mirası olarak taşımaktadır.³¹ Siyasi ve ekonomik özgürlüğün sınırlı ve kontrollü olduğu eski düzlemde siyasi elitler, bürokrasi, entelektüeller ve iş dünyası; rejime olan sadakatleri ve tek parti ile olan bağları üzerinden kendilerine yer bulabilmekteydiler. Uzun yıllar süren bu düzen ve işleyiş, zamanla siyasi kültürün bir parçası haline gelmiş ve geniş kitlelerin nazarında yolsuzluklar, günlük yaşamın rutin bir parçası olarak "normalleşmiştir".³²

Bölge, tek parti/tek adam rejiminin yıkıldığı dönemde yükselen milliyetçiliğin etkisiyle iç savaşlar ve uluslararası müdahaleler nedeniyle sancılı bir geçiş süreci

26 Petros Sioussiouras ve Ioannis Vavouras, "Political Rights, Development, and Corruption in the Balkan and Arab Mediterranean Countries", *Mediterranean Quarterly* 23, No. 1 (2012), ss. 89-103; Mlada Bukovansky, "The Hollowness of anti-Corruption Discourse", *Review of International Political Economy* 13, No. 2 (2006), pp. 181-209.

27 Marcus Alexander, "Democratization and Hybrid Regimes: Comparative Evidence from Southeast Europe", *East European Politics and Societies* 22, No. 4 (2008), pp. 928-954.

28 Lys Kulamadayil, "When International Law Distracts: Reconsidering Anti-Corruption Law", *European Society of International Law* 7, No. 3 (2018), pp. 1-9.

29 Hannes Hechler, "UNCAC in a Nutshell", 2013, <https://www.u4.no/publications/la-uncac-en-breve-una-guia-breve-a-la-convencion-de-las-naciones-unidas-contra-la-corrupcion-para-personal-de-embajadas-y-agencias-donantes.pdf>, Erişim: 17.08.2019.

30 Ophelie Brunelle-Quraishi, "Assessing the Relevancy and Efficacy of the United Nations Convention against Corruption: A Comparative Analysis", *Notre Dame Journal of International and Comparative Law* 2 (2011), pp. 101-166.

31 Jorgen Moller ve Svend-Erik Skaaning, "From Each According to his Need, to Each According to his Ability: A Comparative Analysis of post-Communist Corruption", *Acta Politica* 45, No. 3 (2010), pp. 320-345.

32 Leslie Holmes, "Crime, Organised Crime and Corruption in post-Communist Europe and the CIS", *Communist and Post-Communist Studies* 42, No. 2 (2009), pp. 265-287.

yaşamıştır. Demokratikleşme ivmesi bölge ülkelerinde bu nedenle geç yakalanmıştır.³³ Eski rejimin siyasi elitleri ve bürokrasisi, geçiş dönemi ve sonrasında güç ve pozisyonlarını büyük oranda korumuş ve “eski” düşünme sistemleri ile iş yapış şekillerini devam ettirmişlerdir.³⁴ Tüm bu sebeplerden dolayı yolsuzluklar, enformel mekanizmaların hala güçlü ve yaygın olduğu bölge ülkelerinde kronikleşmiş bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası Şeffaflık Örgütü’nün yayınladığı yolsuzluk algı endeksi verileri (Tablo I) dikkate alındığında, Batı Balkan ülkelerinin birbirlerine yakın değerlerle (35-39/100), Batı Avrupa ve AB ortalamasının (66/100) oldukça altında yer aldıkları görülmektedir.³⁵ Ulaşılan en erken tarihli veriler, 1999 yılına ait olup; geçen süre zarfında istatistiki olarak anlamlı ve yolsuzlukla mücadelede kayda değer bir ilerleme ortaya çıkmamaktadır. Son çeyrekteki veriler mukayese edildiğinde de bölgede yolsuzlukla mücadelede etkinliğin artmadığı ve bir dönüşümün gerçekleşmediği, aksine özellikle Sırbistan ve Kuzey Makedonya’da kötüye gidişlerin olduğu görülmektedir. 35/100 skoru ile Arnavutluk ve Makedonya, yolsuzluk algısının en yaygın olduğu ülke olarak karşımıza çıkarken, Karadağ 45/100 skoru ile görece daha iyi bir performansa sahiptir.

Tablo I: Batı Balkan Ülkelerinde Yolsuzluk Algı Endeksi (2019)³⁶

Ülke	Yolsuzluk Algı Endeksi				Dünya Sıralaması (2019)
	1999	2010	2015	2019	
<i>Arnavutluk</i>	2.3/10	3.3/10	36/100	35/100	106/180
<i>Bosna-Hersek</i>	2.0/10	3.2/10	38/100	36/100	101/180
<i>Karadağ</i>		3.7/10	44/100	45/100	66/180
<i>Kosova</i>		2.8/10	33/100	37/100	93/180
<i>Kuzey Makedonya</i>	3.3/10	4.1/10	42/100	35/100	106/180
<i>Sırbistan</i>	2.0/10	3.5/10	40/100	39/100	91/180

* Endekste 100/10 yolsuzluk algısının en az olduğunu ifade etmektedir.
** 1999 yılı verileri, Makedonya ve Arnavutluk dışında Yugoslavya’ya ait verilerdir.

33 Othon Anastasakis, “Post-1989 Political Change in the Balkan States: The Legacy of the Early Illiberal Transition Years”, *Perceptions* 18, No. 2 (2013), pp. 91-112.

34 Leslie Holmes, *Rotten States? Corruption, Post-Communism and Neoliberalism*, Duke University Press, Durham & London, 2006.

35 Transparency International, “How Corruption Weakens Democracy”, 29.01.2019, https://www.transparency.org/news/feature/cpi_2018_global_analysis, Erişim: 01.08.2019

36 Transparency International, “Corruption Perceptions Index 2019”, 2019, <https://www.transparency.org/cpi2019>, Erişim: 28.04.2019

Yolsuzlukla mücadele gündemi, aday ve potansiyel aday statüleri nedeniyle bölge ülkelerinin AB ile devam eden müzakere süreçlerini de etkilemektedir. AB, 2019 yılında yayınladığı Genişleme Strateji Belgesi'nde bölge ülkelerine eleştiriler yönelterek performanslarının hala istenen düzeyde ve üyeliğin gerektirdiği ölçüde olmadığını belirtmektedir:

Batı Balkanlar ve Türkiye'de yolsuzluk vakaları yaygın şekilde görülmeye devam etmiştir... Bu konudaki performans, çoğu ülkede hâlâ ikna edici düzeyde değildir ve üyelik gerekliliklerini karşılamaktan uzaktır. Üst düzey ve siyasi yolsuzlukların daha net ve tutarlı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. İstikrarlı ve şeffaf bir iş ortamı için ve demokratik yapı-lara yönelik gerçek tehditleri azaltmak amacıyla yolsuzlukla mücadelede somut sonuçlara ihtiyaç vardır.³⁷

Batı Balkan ülkelerinin yolsuzlukla mücadelede AB müktesebatına uyum düzeyleri (Tablo II) karşılaştırıldığında Kosova ve Bosna-Hersek'in erken bir aşamada olduğu görülmektedir. Diğer bölge ülkeleri ise AB müktesebatı açısından kısmen hazırlıklı bir uyum düzeyine sahiptir.

Tablo II: Batı Balkan Ülkelerinin Yolsuzlukla Mücadelede AB Müktesebatına Uyum Düzeyleri (2019)³⁸

Ülke	Uyum Düzeyi
Arnavutluk	(2) Kısmen hazırlıklı
Bosna-Hersek	(1/2) Erken aşama/kısmen hazırlıklı
Karadağ	(2) Kısmen hazırlıklı
Kosova	(1/2) Erken aşama/kısmen hazırlıklı
Kuzey Makedonya	(2) Kısmen hazırlıklı
Sırbistan	(2) Kısmen hazırlıklı

AB, 4'lü likert sistemi olarak nitelendirebileceğimiz bir yöntemle aday ve potansiyel aday ülkelerin AB mevzuatı ile uyum düzeylerine ilişkin sırasıyla (1) erken aşama, (2) kısmen hazırlıklı, (3) belirli düzeyde hazırlıklı ve (4) iyi düzeyde ilerleme ifadelerini kullanmaktadır.

37 European Commission, "2019 Communication on EU Enlargement Policy", 29.05.2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-communication-on-eu-enlargement-policy.pdf>, Erişim: 13.06.2019.

38 Age, pp. 10-17.

III. Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi Kapsamında Batı Balkan Ülkelerinde Önleyici Tedbirler

Bu kısımda, BM Sözleşmesinin taraf devletlerden talep ettiği önleyici tedbirler kapsamında Batı Balkan ülkeleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Yolsuzluğu önleyici politikaların benimsenmesi ve uygulanması ile yolsuzlukla mücadele birimlerinin oluşturulması kapsamında bölgede önemli gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Bununla beraber, özellikle partilerin finansmanı ve kamu alımlarına ilişkin hâlihazırdaki görünüm, sözleşme çerçevesinden ve uluslararası standartlardan oldukça uzaktadır. Kamu görevlilerin uymaları gereken ilkelerin benimsenmesi noktasında ise yargı-denetim mekanizmalarının zayıflığından dolayı bölge ülkelerinde sorunlar devam etmektedir.

A. Yolsuzluğu Önleyici Politikaların Benimsenmesi ve Uygulanması

BM Sözleşmesi'nin "Yolsuzluğa Karşı Önleyici Politikalar ve Uygulamalar" başlıklı 5. Maddesi, taraf devletlere: (i) Toplumsal katılımı geliştirecek ve hukukun üstünlüğü, kamu ve kamu mallarının doğru yönetimi, bütünlük, saydamlık ve hesap verme sorumluluğu ilkelerini yansıtacak etkin ve eşgüdümlü politikaları geliştirip uygulaması, (ii) yolsuzluğun önlenmesi amacıyla etkin uygulamaları yapma ve geliştirme, (iii) ilgili yasal mevzuatını ve idari tedbirlerini, yolsuzlukla mücadele ve yolsuzluğun önlenmesi amacına uygunluğunu tespit amacıyla periyodik olarak değerlendirmeye alma ve (iv) belirtilen önlemleri geliştirmek için birbirleriyle ve ilgili uluslararası ve bölgesel örgütlerle işbirliği yapma ve uluslararası program ve projelere katılma yükümlülükleri getirmektedir.

Bu önleyici tedbir, yolsuzlukla mücadelede genel çerçeveyi oluşturmakta ve diğer tüm önleyici politikaların temelini oluşturmaktadır. Yolsuzluğu önleyici politikaların benimsenmesi ve uygulanması her şeyden önce siyasi iradenin sorunu gündem yapmasını gerekli kılmaktadır. Batı Balkanlar; geçiş dönemi adaleti, ulus-devlet inşa süreci, bitmeyen kimlik tartışmaları ve ülkeler-arası ve ülke içlerindeki çözüme kavuşturulmamış sorunlar nedeniyle, uluslararası ilişkilerde yüksek politika (high politics) olarak tanımlanan barış, güvenlik ve egemenlik gündemlerine yoğunlaşmıştır. Bu nedenle alçak politika (low politics) gündemlerinden birisi olan yolsuzlukla mücadele, uzun yıllar siyasi gündemin alt sıralarında yer almıştır. Bununla beraber yolsuzlukla mücadele, koşulluluk mekanizmasına dayanan AB üyelik süreci sayesinde son yıllarda bölge liderlerince artan oranda gündem yapılmıştır.

Bölge ülkeleri, yolsuzluğu önleyici politikaların benimsenmesi amacıyla çeşitli yasal düzenlemeler (Grafik II) gerçekleştirmiştir. Devamında, periyodik olarak

revize edilen yolsuzlukla mücadele strateji belgeleri benimsenmiştir. Ayrıca farklı yolsuzluk türleri cezai işleme imkân sağlayacak şekilde “suç” olarak tanımlanmış ve cezai müeyyideler büyük oranda oluşturulmuştur.

Grafik II: Yolsuzlukla Mücadele Kapsamında Batı Balkan Ülkelerinde Yasal Düzenlemeler³⁹

Ülkeler	Strateji Belgeleri	Yolsuzlukla Mücadeleye İlişkin Yasal Düzenlemeler
Arnavutluk	2002 2008 2015	Yolsuzlukla Mücadele Kanunu Organize Suç, İnsan Ticareti, Yolsuzluk ve Mülkiyet Aleyhine Diğer Suçların Önlenmesi Hakkında Kanun Yolsuzlukla Mücadele ve Organize Suçla Mücadelede Kurumların Organizasyonu ve İşleyişi Hakkında Kanun Yolsuzlukla Mücadelede Kamu İşbirliği Kanunu Kara Para Aklama ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun Kamu Hizmetlerinde Disipline İlişkin Karar Devlet Memurlarının Statüsü Kanunu Seçim Kanunu Kamu İhale Kanunu
Bosna-Hersek	2009-2014 2015-2019	Yolsuzluğun Önlenmesi Ajansı ve Yolsuzlukla Mücadelenin Koordinasyonu Hakkında Kanun Terörle Mücadele Faaliyetlerinin Finansmanı ve Kara Para Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun Siyasi Parti Finansmanı Kanunu Bosna Hersek Seçim Kanunu Kamu İhaleleri Kanunu
Karadağ	2006-2009 2010-2014 2015-2019	Yolsuzluğun Önlenmesi Kanunu Kara Para Aklama ve Terör Finansmanının Önlenmesine Dair Kanun Devlet Memurları ve Devlet Çalışanlarına İlişkin Kanun Siyasi Partilerin Finansmanı ve Seçim Kampanyaları Kanunu Memurlar ve Devlet Çalışanları Kanunu Memurlar ve Devlet Çalışanlarının Etik Kuralları Kamu İhaleleri Kanunu
Kosova	2013-2017 2012-2016 2009-2011 2004-2007	Yolsuzlukla Mücadele Kurumu Kanunu Kamu Üst Düzey Yetkilileri için Menşei Varlıkların Beyanı, Kaynağı ve Kontrolü ile Tüm Kamu Görevlilerinin Hediyelerinin Menşei, Beyanı ve Kontrolü Kanunu Çıkar Çatışmasının Önlenmesine Dair Kanun Seçim Kanunu Devlet Memurları Kanunu Kamu İhaleleri Kanunu

39 Yazar tarafından Regional Anti-Corruption Initiative, “Home”, 2019, <http://www.rai-see.org/>, Erişim: 10.07.2019 verileri üzerinden derlenmiştir.

Kuzey Makedonya	2003-2007 2007-2011	Yolsuzluk ve Çıkar Çatışmasının Önlenmesine dair Kanun Kara Para Aklama ve Diğer Ceza Gelirleri ve Terörizmin Finansmanını Önleme Kanunu Devlet Memurları Kanunu Memurlar için Etik Kuralları Siyasi Partilerin Finansmanı Hakkında Kanun Kamu İhaleleri Kanunu
Sırbistan	2005-2012 2013-2018	Yolsuzlukla Mücadele Kanunu Yolsuzlukla Mücadele Ajansı Kanunu Kara Para Aklamanın ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun Organize Suç, Yolsuzluk ve Diğer Ağır Suçların Bastırılmasında Devlet Otoritelerinin Teşkilatı ve Yargılama Yasası Devlet Memurları Kanunu Seçim Kanunu Siyasi Faaliyetlerin Finansmanı Hakkında Kanun Kamu İhaleleri Kanunu

Yasal önlemler ve strateji belgeleri, yolsuzlukla mücadele konusunda bölgede siyasi bir gündemin oluştuğunu ortaya çıkarmaktadır. Önleyici politikaların benimsenmesi kapsamında bölgede Yolsuzlukla Mücadele başlıklı ayrı ve yeni kanunlar kabul edilmiş; kara para aklama, terörizm ve organize suçlarla mücadele kapsamında yasal önlemler alınmıştır. Ayrıca BM Sözleşmesinin kamu görevlileri, partilerin finansmanı ve kamu alımlarına ilişkin benimsediği ilkeler kapsamında da gerekli düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Son olarak ceza ve ceza muhakemesi kanunları, bilgi edinme hakkı, çıkar çatışmalarının önlenmesi ve yerel yönetimlerle ilişkin kanunlarda da çeşitli revizyonlar gerçekleştirilmiştir.

Tablo III: Batı Balkan Ülkelerinde Yolsuzluk Kontrol Endeksi (2018)⁴⁰

Ülke	Yolsuzluk Kontrol Endeksi
<i>Arnavutluk</i>	%35,10
<i>Bosna-Hersek</i>	%42,79
<i>Karadağ</i>	%58,17
<i>Kosova</i>	%35,58
<i>Kuzey Makedonya</i>	%42,31
<i>Sırbistan</i>	%41,83

* Yüzdeler verilerde 0 yolsuzluğun kontrolüne ilişkin en düşük (olumsuz), 100 ise en yüksek (olumlu) değeri ifade etmektedir.

40 World Bank, "The Worldwide Governance Indicators (WGI) – Control of Corruption", 2020, <https://info.worldbank.org/governance/wgi/>, Erişim: 28.04.2020

Yolsuzlukla mücadele kapsamında yeni politikaların benimsenmesinde amaç, önleyici politikaların oluşturulması ve caydırıcılık ise Batı Balkan ülkelerinin başarılı olduğu söylenemez. Bölge ülkelerinde her ne kadar yolsuzlukla mücadele için önleyici politikalar oluşturulmuş olsa da uluslararası veriler, uygulama ve pratiklerde yapısal sorunların devam ettiğini ortaya çıkarmaktadır. Dünya Bankası tarafından yayınlanan yolsuzluk kontrol endeksi 2018 yılı verileri (Tablo III) incelendiğinde, bölge ülkelerinin yolsuzlukla mücadelede kötü performanslar sergiledikleri ortaya çıkmaktadır. Özellikle Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Sırbistan düşük oranları ile dikkat çekmektedir.

B. Yolsuzlukla Mücadele Biriminin Oluşturulması

BM Sözleşmesi'nin 5. maddesi, yolsuzlukla mücadele kapsamında ilgili politikaların koordinasyonu, kontrolü ve uygulaması için uzmanlaşmış bir birimin oluşturulmasını talep etmektedir. Oluşturulması istenen birimlerin aynı zamanda yasal güvenceye sahip özerk, bağımsız ve tarafsız olmaları beklenmektedir.

Bölge ülkelerinde 2001-2009 tarihleri arasında, yolsuzlukla mücadele birimlerinin kurulduğu görülmektedir (Grafik III). Arnavutluk, yolsuzlukla mücadele biriminin olmadığı tek bölge ülkesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkede yolsuzlukla mücadele, yürütme organına bağlı muhtelif bakanlıklar (Adalet, İçişleri, Kamu Yönetimi vs.) tarafından yürütülmektedir. Bosna-Hersek ve Sırbistan ise kurumsal yapılanmada geciken ülkelerdir.

Grafik III: Batı Balkan Ülkelerinde Yolsuzluğu Önlemek Üzere Oluşturulan Birimler⁴¹

Ülke	Kurum
Arnavutluk	-
Bosna Hersek	Yolsuzluğun Önlenmesi ve Yolsuzlukla Mücadelenin Koordinasyonu Ajansı (2009)
Karadağ	Yolsuzlukla Mücadele Girişimi Ajansı (2004)
Kosova	Kosova Yolsuzlukla Mücadele Ajansı (2007)
Kuzey Makedonya	Yolsuzluğun Önlenmesi için Devlet Komisyonu (2002)
Sırbistan	Yolsuzlukla Mücadele Ajansı (2009)

41 Yazar tarafından derlenmiştir.

Bölgedeki ilk birim Karadağ tarafından oluşturulmuş ve ajans özellikle politika oluşturma sürecinde etkin roller üstlenmiştir.⁴² Buna rağmen, ajans Finans Bakanlığı bünyesinde faaliyet göstermektedir ki, bu durum kurumun tarafsızlığına ve bağımsızlığına gölge düşürmektedir. Sırbistan'daki ajans medya, sivil toplum ve bürokrasi ile doğrudan iletişim halinde olup kamu görevlilerinin varlık ve gelirleri, siyasi faaliyetlerin finansmanı, çıkar çatışmalarının çözümlenmesi, şikâyetler, önleme ve uluslararası işbirliği alanlarında yetki, sorumluluk ve kontrol mekanizmalarına sahiptir.⁴³

Bu örneklerin aksine Kosova'da ajans, meclise bağlı olarak faaliyet göstermekte ve araştırma, inceleme ve önleme görevlerini yürütmektedir.⁴⁴ Kuzey Makedonya'da parlamentoya karşı sorumlu olan komisyon bağımsız olup, yolsuzluğun önlenmesi amacıyla sivil toplum, medya ve eğitim kurumları ile işbirliği içerisindedir. Diğer ülke örneklerinden farklı olarak önleme ve soruşturma yetkilerinin yanında politika belirleme sürecinde de etkin bir rol oynamaktadır.⁴⁵ Diğer bölge ülkelerine kıyasla yetki ve sorumluluğu en fazla olan ülke Bosna-Hersek'tir. Bosna-Hersek Halklar Meclisi'ne karşı sorumlu olan merkezi ajansın yanında, ülkede ayrıca her iki federasyonun (Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti) da yolsuzlukla mücadele birimleri bulunmaktadır.⁴⁶

Batı Balkanlarda yolsuzlukla mücadele konusunda uzmanlaşmış birimlerin oluşturulması önemli bir adımdır. Yasal önlemlerin alınması ve devamında yolsuzlukla mücadele birimlerinin kurulması sonrasında, liberal kurumsalcı modelin öngördüğü sınırlı sayıda bazı olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin yolsuzlukla mücadele birimleri, dikkate değer bir takım soruşturmalar ile kamuoyu gündemine gelmiştir. Kuzey Makedonya'nın eski başbakanı, kamu bütçesi ile lüks bir otomobili değerinin üzerinde bir fiyata satın alması nedeniyle mahkûm edilmiştir.⁴⁷ Benzer şekilde Kosova'da eski Ulaştırma Bakanı, ülkenin en geniş kapsamlı

42 Anti-Corruption Authorities (ACAs) Initiative, "Profiles: Montenegro", 2019, <https://www.acauthorities.org/country/me>, Erişim: 15.08.2019

43 Anti-Corruption Agency Serbia, "Main Page", 2019, <http://www.acas.rs/?lang=en>, Erişim: 16.08.2019

44 Anti-Corruption Authorities (ACAs) Initiative, "Profiles: Kosova", 2019, <https://www.acauthorities.org/country/xk>, Erişim: 15.08.2019

45 Cvetko Mojsoski, "Republic of Macedonia State Commission for Prevention of Corruption", <https://www.acauthorities.org/sites/aca/files/countrydoc/State%20Commission%20for%20Prevention%20of%20Corruption.pdf>, Erişim: 10.08.2019

46 Detaylar için bkz. "Law on the Agency for the Prevention of Corruption and the Coordination of the Fight against Corruption", http://apik.ba/zakoni-i-drugi-akti/Zakoni/Zakon_o_Agenciji/default.aspx?id=397&langTag=en-US, Erişim: 16.08.2019

47 CNNTürk.com, "Makedonya'nın Eski Başbakanına Hapis Cezası", 23.05.2018, <https://www.cnntrk.com/dunya/makedonyanın-eski-basbakanina-hapis-cezasi>, Erişim: 10.07.2017

yolsuzluk soruşturmasında suçlu bulunmuştur.⁴⁸ Fakat bu yolsuzluk soruşturmalarının hemen tamamı, siyasi rekabetin bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Seçimlerle yönetime gelen yeni iktidarlar; yolsuzlukla mücadele operasyonlarını, eski iktidarlara karşı bir araç olarak kullanmışlardır.

Bölge ülkelerinde ilgili birimlerin tarafsızlığını ve bağımsızlığını sağlayacak ve idari, teknik ve personel altyapısını güçlendirecek yeni girişimlere ihtiyaç duyulmaktadır. Kurulan birimlerin en temel sorunu, sınırlı etkinlikleri ve siyasi müdahaleler nedeniyle özerkliklerinin garanti altına alınmamış olmasıdır. Bölge ülkelerinde bu problemleri açığa çıkaran bazı gelişmeler basına yansımıştır. Örneğin bir Sırp gazeteci yolsuzluğa ilişkin yaptığı haber nedeniyle saldırıya uğramış,⁴⁹ Kosovadaki AB Misyonu yolsuzluk skandalı ile çalkalanmış,⁵⁰ Bosna-Hersek'te yüksek yargıçlar da rüşvet iddiaları ile gündeme gelmiştir.⁵¹

C. Kamu Görevlilerinin Uyması Gereken İlkelerin Benimsenmesi

2017 Aralık ayında Sırbistan'ın başkenti Belgrad'da dikilen yılbaşı ağacı önünde hatıra fotoğrafı çekenler, sonrasında bu ağaç için 83.000 Avro harcandığı bilgisi ile şaşkına döndüler. Aynı yıl Karadağ'da ise Rusya'nın ülkedeki NATO ve Batı karşıtı aktörleri finanse ettiğine dair haberler manşetlere yansdı. Bölgenin diğer ülkelerinde de durum farklı olmayıp kamu görevlilerinin bulaştığı yolsuzluklar, sıklıkla basına yansımaktadır. Devlet-toplum ilişkisini sarsan ve kamu yönetimine olan güveni erozyona uğratan bu ve benzeri olaylar, kamu görevlileri üzerinden kamu yönetimini yolsuzlukla mücadelenin merkezine yerleştirmektedir.

BM Sözleşmesinin "Kamu Görevlileri için Davranış İlkeleri" başlıklı 8. Maddesi, taraf devletlerden: (i) Kamu görevlileri arasında dürüstlüğü, doğruluğu, sorumluluğu geliştirecek, (ii) kamu görevlerinin doğru, şerefli ve uygun olarak yerine getirilmesi için davranış ilke ve standartlarını uygulayacak, (iii) yolsuzluk vakalarını ilgili makamlara rapor edilmesini kolaylaştıracak, (iv) çıkar çatışması yaratabilecek nitelikteki meslek-dışı faaliyetleri, istihdamları, yatırımları, mal varlıkları ve aldıkları hediye veya edindikleri faydaları ilgili makamlara bildirmelerini ve (v) ilke ve standartları ihlal eden kamu görevlilerine karşı yaptırımları sağlayacak mekanizmalar geliştirmesini talep etmektedir.

48 Aljazeera, "Patriotic Highway: A Tale of Justice and Corruption in Kosovo", <https://www.aljazeera.com/programmes/witness/2019/05/patriotic-highway-tale-justice-corruption-kosovo-190528084404483.html>, Erişim: 10.07.2019

49 Filip Rudic, "Serbian Corruption Reporter Suffers Arson Attack", Balkan Insight, <https://balkaninsight.com/2018/12/12/serbian-police-investigate-alleged-torching-of-reporter-s-home-12-12-2018/>, Erişim: 10.08.2019

50 Economist, "Kosovo and the European Union: Small Balkan Scandal", <https://www.economist.com/europe/2014/11/15/small-balkan-scandal>, Erişim: 16.08.2019

51 SarajevoTimes, "Bosnia's Top Judicial Official Caught in a Corruption Scandal", <https://www.sarajevotimes.com/bosnias-top-judicial-official-caught-in-a-corruption-scandal/>, Erişim: 16.08.2019

Bölge ülkeleri bir bütün olarak incelendiğinde ilk olarak yasal önlemlerin alındığı görülmektedir. Batı Balkan ülkelerindeki hem ceza kanunları hem de kamu personel rejimleri kapsamında kamu görevlilerinin uyması gereken ilkeleri benimsemiş durumdadır. Bu kapsamda tüm ülkelerde rüşvet, görevi kötüye kullanmak, zimmete geçirme, dolandırıcılık, kamu alımlarında usulsüzlük ve nüfuz ticareti gibi ekonomik suçlar ve yolsuzluğa ilişkin davranışlar “suç” olarak tanımlanmıştır. Ayrıca kamu personel mevzuatları, kamu görevlileri için asgari davranış ilkelerinin çerçevesini oluşturmaktadır. Daha özelde Kuzey Makedonya’da Etik Kuralları Kanunu; Kosova’da ise Kıdemli Kamu Görevlileri için Varlık Beyanı ve Tüm Kamu Görevlileri için Hediye Kanunu kabul edilmiştir. Son olarak bazı meslek grupları ve kamu birimleri (polis, yargı, barolar, medya vs.) için ayrı etik ilkeler benimsenmiştir.

Mal beyanı ve hediyeler hususunda bölge ülkelerinde farklı uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Arnavutluk, Mali Yükümlülüklerin Beyanı ve Denetimi Hakkında Kanun kabul etmiş; Kosova’da ise kamu görevlileri arasında ayırım yapılarak yalnızca Kıdemli Kamu Görevlileri için Varlık Beyanı ve Tüm Kamu Görevlileri için Hediye Kanunu çıkarılmıştır. Tüm ülkelerde kamu görevlilerinin varlık ve tasarrufları beyan usulüne dayandığından maalesef rüşvetle etkili ve yeterli bir mücadele yapılamamaktadır.

Yasal önlemlere rağmen uygulama ve pratikler, kamu yönetiminde yolsuzluklarla yeterli ve etkili bir mücadele yapılamadığını ortaya çıkarmaktadır. Kamu yönetiminde yolsuzluklar açısından Kuzey Makedonya ve Karadağ yüksek riskli; Sırbistan, Arnavutluk, Kosova ve Bosna-Hersek ise orta riskli ülkeler olarak sıralanmaktadır.⁵² Sırbistan’da özellikle polis, yargı, inşaat, sağlık ve eğitim sektörlerinde kronik sorunlar devam etmektedir.⁵³ Kuzey Makedonya’da da durum benzer olup siyasi himaye ve nepotizm, kamu yönetimindeki yolsuzlukların temel nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁴ Parçalanmış ve karmaşık siyasi yapısı Bosna-Hersek’te rüşvet, kayıt dışılık, adam kayırma ve çıkar çatışmaları sorunlarını beraberinde getirmektedir.⁵⁵

Yolsuzlukla mücadelede en kötü performansı sergileyen Arnavutluk’ta yargı ve adalet sistemi de dâhil kamu yönetiminin tüm kollarında yolsuzluklar yaygın bir şekilde devam etmektedir.⁵⁶ Merkezi ve yerel idarelerde yaygın olan yolsuzluklar, ülkede

52 GAN (Business Anti-Corruption Portal), “Country Profiles”, 2019, <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/>, Erişim: 14.09.2019

53 Vladimir Hrlje, “Bribery and Corruption 2019: Serbia”, 2019, <https://www.globallegalinsights.com/practice-areas/bribery-and-corruption-laws-and-regulations/serbia>, Erişim: 14.09.2019

54 GAN, “Macedonia Corruption Report”, 2019, <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/macedonia/>, Erişim: 15.09.2019

55 GAN, “Bosnia & Herzegovina Corruption Report”, 2019, <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/bosnia-herzegovina/>, Erişim: 16.09.2019

56 European Commission, “Albania 2019 Report”, 29.05.2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-albania-report.pdf>, Erişim: 16.09.2019

mücadeleden sorumlu aktörlere ve ağlara da sirayet etmiş durumdadır. Arnavutluk'ta bürokratik organizasyonların (polis, gümrük memurları ve yargı erki) ve siyasi elitlerin, yolsuzlukların doğrudan ya da dolaylı aktörleri olmaları, ülkedeki başarısızlığın temel nedenidir.⁵⁷ Karadağ'da ise özellikle yerel yönetim ve gümrüklerde yolsuzluk sorunu devam etmektedir.⁵⁸ AB himayesindeki Kosova'da ise polis, vergi, belediye, kamu alımları ve enerji piyasasında yolsuzluk ve rüşvetin yaygın olduğu bildirilmektedir.⁵⁹

Kamuoyunun farklı kurum ve aktörlere ilişkin yolsuzluk algıları (Tablo IV) incelendiğinde devleti oluşturan yasama-yürütme ve yargı erklerinin ana aktörleri olan siyasi partiler, meclis, yargı ve kamu görevlilerinin yolsuzluğa bulaştığına ilişkin algının, tüm bölge ülkelerinde yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Buna karşılık silahlı kuvvetler ile sivil toplum ve dini kurumlara ilişkin yolsuzluk algıları daha düşüktür.

Tablo IV: Batı Balkan Ülkelerinde Farklı Kurumlarda Yolsuzluğa İlişkin Kamuoyu Algısı (2019)⁶⁰

Ülke/Aktör	Siyasi Partiler	Meclis	Silahlı Kuvvetler	Sivil Toplum	Medya	Dini Kurumlar	İş Dünyası	Eğitim	Yargı	Kamu Görevlileri
Arnavutluk	%87	%85	%38	%44	%60	%27	%54	%76	%85	%75
Bosna-Hersek	%85	%79	%53	%58	%69	%59	%76	%75	%81	%81
Karadağ	%69	%55	%40	%49	%65	%33	%59	%58	%65	%67
Kosova	%69	%64	%32	%42	%57	%40	%56	%61	%67	%60
Kuzey Makedonya	%80	%73	%39	%46	%75	%56	%58	%64	%79	%70
Sırbistan	%74	%57	%28	%48	%72	%41	%61	%60	%69	%64

* Tablodaki yüzdeler oranlar, 4'lü likert ölçeğinin kullanıldığı ankette ilgili kurumların yolsuzluğa bulaştığı iddiasına ilişkin katılımcıların "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" cevaplarının toplamını yansıtmaktadır.

57 Daniela Irrera, "The Balkanisation of Politics: Crime and Corruption in Albania", EUI Working Paper 2006/18, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/4358/rscas_06_18.pdf;sequence=1, Erişim: 28.04.2020

58 GAN, "Montenegro Corruption Report", 2019, <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/montenegro/>, Erişim: 14.09.2019

59 GAN, "Kosovo Corruption Report", 2019, <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/kosovo/>, Erişim: 14.09.2019

60 Regional Cooperation Council, "Balkan Public Barometer", 2019, <https://www.rcc.int/seeds/results/2/balkan-public-barometer>, Erişim: 10.07.2019

Bölge ülkelerinin kamu yönetiminde yolsuzlukla mücadelede riskler barındırmaya devam etmesi, yargı-denetim mekanizmalarına ilişkin sorunlardan kaynaklanmaktadır. Sırbistan, Arnavutluk, Karadağ ve Kosova'da ilke ve standartları ihlal eden kamu görevlilerine karşı yasal önlemler alınmış ve hukuki yaptırım uygulayacak uzmanlaşmış birimler oluşturulmuş olmasına rağmen, adaletten kaçınma nedeniyle bu önlemler uygulamada karşılığını bulamamaktadır. Bosna-Hersek, zayıf adalet düzeni ve hukuk yaptırımındaki sorunlar nedeniyle kamu yönetiminde yolsuzlukla mücadelede etkisiz kalmaktadır.⁶¹ Karadağ'da ise tanık koruma programı, etik ilkelerinin uygulanması, emniyet-yargı kapasitesi eleştirilmektedir.⁶² Son olarak Kosova'da siyasi yolsuzluklar nedeniyle kıdemli/üst düzey memurların ihlalleri etkili bir ceza-yaptırım mekanizmasına tabii tutulamamaktadır.⁶³

D. Partilerin Finansmanına İlişkin Tedbirlerin Alınması

Sözleşmenin 7. Maddesinde taraf devletlerin “siyasi partilerin finansmanında saydamlığı arttıracak yasal ve idari önlemleri almaları” talep edilmektedir. Siyasi yolsuzluklarla mücadelede kritik olan bu önleyici mekanizma aynı zamanda medya, bürokrasi ve iş dünyasında ortaya çıkan yolsuzluk türleri ile de doğrudan ilişkilidir. Yasama ve yürütme erkinin siyasi partiler üzerinden şekillendiği dikkate alındığında, partilerin finansmanında şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması; başta adil ve özgür seçimlerin tesisi olmak üzere çoğulcu demokratik toplumun inşası ve iyi yönetim açısından kritik önem taşımaktadır.

Bu kapsamda bölge ülkelerinin tamamında siyasi faaliyetlerin finansmanına ilişkin usul ve esasları belirleyen kanunlar kabul edilmiştir (Grafik IV). Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek ve Arnavutluk'ta ilgili tedbirler tek kanun üzerinden şekillenmiş iken Kosova ve Kuzey Makedonya'da yasal çerçeveyi birden fazla kanun oluşturmaktadır. Yasal düzenlemeler, hemen her ülkede uluslararası standartlardan uzak, istismara açık hukuk boşlukları barındıran ve kontrol/denetim mekanizmaları açısından zayıftır. Bu noktada özellikle Kosova⁶⁴ ve Kuzey Makedonya⁶⁵ eleştirilerin hedefi konumundadır. Bosna-Hersek yasal mevzuatta birden fazla kez revizyon yapmış olmasına rağmen beklenen standartlara ulaşamamıştır.⁶⁶ Bu

61 Krista Lee-Jones, “Bosnia and Herzegovina: Overview of Corruption and anti-Corruption”, 2018, <https://www.u4.no/publications/bosnia-and-herzegovina-overview-of-corruption-and-anti-corruption.pdf>, Erişim: 05.09.2019

62 European Commission, “Montenegro 2019 Report”, 29.05.2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-montenegro-report.pdf>, Erişim: 16.09.2019

63 European Commission, “Kosovo 2019 Report”, 29.05.2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>, Erişim: 16.09.2019

64 European Commission, “Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on a Feasibility Study for Stabilisation and Association Agreement between the European Union and Kosovo”, 10.10.2012, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0602&from=EN>, Erişim: 16.08.2019

65 Transparency International Macedonia, “Buying Influence: Money and Politics in the Republic of Macedonia”, 2013, https://www.transparency.org/files/content/feature/2013_BuyingInfluenceMacedonia_EN.pdf, Erişim: 01.09.2019

66 Krista Lee-Jones, Bosnia and Herzegovina, p. 9.

nedenlerle siyasi faaliyetlerin finansmanı; ülkede seçimlerin şeffaflığına, bütünlüğüne ve hesap verebilirliğine gölge düşürmektedir.⁶⁷

Grafik IV: Batı Balkan Ülkelerinde Partilerin Finansmanına İlişkin Yasal Çerçeve⁶⁸

Ülke	Kanun
Arnavutluk	Siyasi Partiler Kanunu
Bosna-Hersek	Siyasi Parti Finansmanı Kanunu
Karadağ	Siyasi Varlıkların ve Seçim Kampanyalarının Finansmanı Kanunu
Kosova	Siyasi Partilerin Finansmanına İlişkin Kanun Genel Seçim Kanunu Merkezi Seçim Komisyonu ve Genel Seçim Kanunu
Kuzey Makedonya	Siyasi Partilerin Finansmanı Kanunu Seçim Kanunu Yolsuzluğun ve Çıkar Çatışmasının Önlenmesine İlişkin Kanun
Sırbistan	Siyasi Faaliyetlerin Finansmanı hakkında Kanun

Bölge ülkelerinin tamamında siyasi partilerin finansmanına ilişkin “beyan usulü” takip edilmekte olup bu usul hem önleme hem de kontrol-denetim mekanizmalarını zorlaştırmaktadır. Bölgedeki siyasi partiler, finansal kaynakları hakkında beyannameler yayınlamakla yükümlü olup bağışçılara böyle bir yükümlülük getirilmemiştir. Bu nedenle kayıt dışı finansmana karşı herhangi bir denetleme ya da yolsuzluğu önleme mekanizması bulunmamaktadır. Bu kapsamda Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Sırbistan’daki kanunun yeterli bir çerçeve sunmakla beraber finansman kaynaklarının şeffaflığı hususunda eksikliklerin olduğunu bildirmektedir.⁶⁹ Kosova’da beyan usulü nedeniyle siyasi partiler, kanunlara uyma ve yasal yükümlülüklerini yerine getirme konusunda isteksiz davranmaktadır.⁷⁰ Arnavutluk’ta ise hesap verebilirlik ve şeffaflık konularında

67 OSCE/ODIHR, “Bosnia and Herzegovina General Elections 12 October 2014”, 12.10.2014, <https://www.osce.org/odihr/elections/bih/121845>, Erişim: 11.09.2019

68 Yazar tarafından derlenmiştir.

69 OSCE/ODIHR, “Republic of Serbia Early Parliamentary Elections - 16 March 2014”, 17.03.2014, <https://www.osce.org/odihr/elections/116467?download=true>, Erişim: 10.07.2019

70 Group for Legal and Political Studies, “Financing of Political Parties in Kosovo - Can Controllability and Transparency Help?”, 2013, <http://www.legalpoliticalstudies.org/wp-content/uploads/2013/05/Policy-Report-05-2013.pdf>, Erişim: 07.07.2019 Arton Demhasaj, “Political Party Funding in Kosovo”, 02.06.2017, <https://kosovotwopointzero.com/en/political-party-funding-kosovo/>, Erişim: 08.07.2019

sorunlar yaşanmaktadır.⁷¹ Siyasi partiler yasal yükümlülüklerine rağmen, finansal bilgilerini nadiren ya da şeffaflıktan uzak bir şekilde paylaşmaktadır. Daha da önemlisi yükümlülüklerini yerine getirmeyen ya da kural ihlali yapan aktörlere karşı etkili bir yaptırım uygulanmamaktadır.⁷² Benzer şekilde Bosna-Hersek'te de finansal tablolar siyasi partiler tarafından açıklanmamakta, partilerin sahip olduğu taşınmazlar sorun teşkil etmekte ve kanundaki maksimum meblağlara rağmen aynı bağış devam etmektedir.⁷³

Kurumsal kapasitedeki zayıflıklar, bölge ülkelerinde partilerin finansmanına ilişkin kontrol-denetim mekanizmalarının etkinliğini etkilemeye devam etmektedir. AGİT, Karadağ'da Yolsuzlukla Mücadele Girişimi Ajansı'na daha fazla yetki ve sorumluluk verilmesini ve bu kapsamda kapasite artırımı ve kaynak güçlendirmesini talep etmektedir. Ayrıca şeffaflığın sağlanması amacıyla yasal mevzuatta revizyon çağrısında bulunmaktadır.⁷⁴ Mevcut kanunların uluslararası standartların çok altında olduğu Arnavutluk'ta da denge-denetleme görevi gören Seçim Komisyonu'nun güç ve yetkisi sınırlı düzeydedir.⁷⁵

Siyasi partilerin merkezi bütçe üzerinden finansmanı iktidar-muhalefet ayrımını ve kamu kaynaklarının iktidar tarafından kanuna aykırı şekilde kullanılması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Karadağ'da siyasi yolsuzlukların önemli bir kısmı, bu kapsamda ortaya çıkmaktadır.⁷⁶ Kuzey Makedonya'da kamu kaynaklarının iktidar partileri tarafından kanuna aykırı şekilde kullanıldığı bilinmektedir.⁷⁷ Aynı nedenle Kosova için partilerin finansmanında saydamlığı arttıracak yeni yasal düzenlemeler ve acil iyileştirmeler için çağrı yapılmaktadır.⁷⁸ Sırbistan'da ise siyaset-medya ilişkini düzenleyen yeni bir yasal çerçeveye ihtiyaç vardır.⁷⁹

71 GRECO, "Fighting Corruption: Political Funding, Thematic Review of GRECO's Third Evaluation Round", 01.01.2007, Council of Europe, <https://rm.coe.int/16806cbff2>, Erişim: 13.08.2019

72 Transparency International Albania, "Albania: Overview of Political Corruption", 20.03.2014, https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/helpdesk/Country_profile_Albania_2014.pdf, Erişim: 02.08.2019

73 Transparency International BiH, "Political Party Financing in BiH", 2011, <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2011/03/Political-Party-Financing.pdf>, Erişim: 11.09.2019

74 OSCE/ODIHR, "Montenegro Parliamentary Elections 2016", 25.01.2016, <https://www.osce.org/odihr/elections/montenegro/295511?download=true>, Erişim: 16.08.2019

75 Transparency International, "Buying Influence: Money and Political Parties in Albania", 2013, https://www.transparency.org/files/content/feature/2013_CRINIS_Albania_EN.pdf, Erişim: 10.08.2019

76 Transparency International, "Montenegro: Overview of Political Corruption", 20.05.2014, https://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/Montenegro_Overview_of_Political_Corruption_2014.pdf, Erişim: 11.07.2019

77 OSCE/ODIHR, "Republic of North Macedonia Presidential Election 21 April and 5 May 2019", 21.08.2019, <https://www.osce.org/odihr/elections/north-macedonia/428369?download=true>, Erişim: 01.09.2019

78 Transparency International Kosovo, "Untangling Political Finance", 2013, https://www.transparency.org/files/content/feature/2013_CRINIS_Kosovo_EN.pdf, Erişim: 10.07.2019

79 Transparency Serbia, "Transparency in Funding of Election Campaigns", 2013, https://www.transparency.org/files/content/feature/2013_CRINIS_Serbia_EN.pdf, Erişim: 11.07.2019

Batı Balkan ülkelerinde enformel mekanizmalar üzerinden siyasi faaliyetlerin finansmanı, gün geçtikçe büyümekte ve kontrol, denetim ve yaptırım daha da zorlaşmaktadır.⁸⁰ Her ne kadar partilerin finansmanına ilişkin yasal çerçeveler oluşturulmuş olsa da mevcut kanunlar uluslararası standartlardan uzak görünmekte ve yolsuzluklara neden olabilecek hukuki boşluklar barındırmaktadır. İkinci olarak bölge ülkelerinde beyan usulü takip edildiğinden, gerçek kişiler ya da özel teşebbüslerin bağışları saydam şekilde kayıt altına alınamamakta ve takip edilememektedir. Son olarak kamu kaynaklarının iktidar partileri tarafından haksız kullanımı, medya-iktidar-siyaset üçgenindeki anti-demokratik uygulamalar ve kurumsal yapılanmalardaki zayıflıklar, mevcut problemleri bir kat daha arttırmaktadır.

E. Kamu Alımlarına İlişkin İlkelerin Benimsenmesi

BM Sözleşmesi, yolsuzluğun önlenmesi kapsamında kamu alımları kapsamında da saydamlığı, rekabeti ve karar alma süreçlerinde nesnelliği sağlayacak adımların atılmasını gerekli kılmaktadır (Madde-9). Bu kapsamda (i) yeterli süre, (ii) nesnel ve önceden belirlenmiş kıstaslar, (iii) kamuoyuna duyurulması, (iv) itiraz, inceleme ve yasal müracaat hakları ve (v) teknik, idari ve personel altyapısının güçlendirilmesi amacıyla taraf devletlerden gerekli tedbirleri almaları talep edilmektedir. BM Sözleşmesinin temelde bilgiye erişim, şartların önceden ilanı ve yeterli sürelerin verilmesi gibi teknik detayları öncüllediği gözlemlenmektedir.

Batı Balkan ülkelerinin tüm önleyici mekanizmalar içerisinde en kötü performansı kamu alımlarına ilişkin ilkeler kapsamında yaşadığını iddia etmek mümkündür. Öyle ki diğer önleyici politikaların aksine, uygulama ve yargı-denetim safhalarındaki problemlerin yanında kamu alımlarına ilişkin benimsenen ilkelerin uluslararası standartlardan oldukça uzakta olduğu görülmektedir. Her ne kadar yasal düzenlemeler tamamlanmış ve kurumlar oluşturulmuş (Grafik V) olsa da bölge ülkelerinin en temelde asgari normlar kapsamında BM Sözleşmesi'nin oldukça uzağında yer aldığı görülmektedir.

Grafik V: Batı Balkan Ülkelerinde Kamu Alımlarına İlişkin Alınan Önlemler

Ülke	Yasal Önlemler	Kurumsal Yapılanma
<i>Arnavutluk</i>	Kamu İhale Kurallarının Onaylanması, Kamu İhale El Kitabı ve Çıkar Çatışmasını Önleme El Kitabı	Kamu İhale Ajansı Kamu İhale Avukatı Kamu İhale Komisyonu
<i>Bosna-Hersek</i>	Kamu İhale Kanunu	Kamu İhale Ajansı

80 Sadik Haxhiu ve Arben Sahiti, "Financing of Political Parties and Electoral Campaigns in the Western Balkans", Acta Universitatis Danubius 11, No. 1 (2018), p. 98-111.

<i>Karadağ</i>	İhale Kanunu	Kamu İhale İdaresi
<i>Kosova</i>	Kamu İhale Kanunu	Kamu İhale Düzenleme Komisyonu İhale İnceleme Organı
<i>Kuzey Makedonya</i>	Kamu İhale Kanunu	Kamu İhale Bürosu
<i>Sırbistan</i>	Kamu İhale Kanunu	Kamu İhale Komisyonu Kamu İhale Usullerinde Hakların Korunması Komisyonu

Sırbistan, Arnavutluk ve Kuzey Makedonya'da kanunun gözettiği ilkeler (kamu kaynaklarının etkin kullanımı, rekabetin sağlanması, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkesi) uluslararası standartlarla büyük oranda uyum halindedir. Karadağ'da ilgili kanun sıklıkla revize edilmiştir ki, bu hem uluslararası standartların yakalanmadığı hem de mevzuatın fiiliyata uyarlandığına ilişkin kuşku ve eleştirileri arttırmaktadır. Bu nedenle mevcut yasalar ve idari yapılanma (tarafsızlığı, bağımsızlığı ve kapasite eksikliği) başta AB müktesebatı olmak üzere uluslararası standartlardan oldukça uzaktadır.⁸¹

Kamu ihaleleri kapsamında oluşturulan birimler incelendiğinde, özellikle bağımsızlık ve kapasitelerine ilişkin sorunlar karşımıza çıkmaktadır. Sırbistan'da Komisyonlar Hazine Bakanlığı'na, Arnavutluk'ta Başbakanlığa ve Kuzey Makedonya'da ise Finans Bakanlığı'na bağlı olduğundan kamu alımlarında siyasi yolsuzluk riski bulunmaktadır. Örneğin Arnavutluk'ta mekanizmalar, kamu ihalelerinde yolsuzluklar için büyük riskler barındırmakta ve (siyaset eliyle) kayırmacılık yaygın şekilde karşımıza çıkmaktadır.⁸² Kosova'daki siyasi yolsuzluklar, kamu alımlarını da doğrudan etkilemekte ve iktidara yakın kişilerin haksız ve rekabete aykırı usullerle kamu ihaleleri üzerinden haksız kazanç sağladıkları gözlemlenmektedir.⁸³ BM Sözleşmesi çerçevesindeki yolsuzlukla mücadele tedbirlerinin hemen tamamında Kosova'nın kötü bir performans sergilemesi, temelde siyasi iradenin ortaya çıkmamasından kaynaklanmaktadır. Ülkede yolsuzluklarla bezenmiş mevcut düzen, siyasi elitlerin çıkar ve menfaatlerine hizmet etmekte ve bu durum statükolarına zarar verecek inisiyatiflerin geliştirilmesine ve yolsuzluklara karşı radikal önlemlerin alınmasına engel olmaktadır.⁸⁴

81 Institute Alternative, "Corruption and Public Procurement in Montenegro", 2012, <https://www.emim.org/images/publikacije/Corruption-and-public-procurement-in-Montenegro-ENG.pdf>, Erişim: 13.09.2019.

82 GAN, "Albania Corruption Report", 2019, <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/albania/>, Erişim: 16.09.2019.

83 BIRN, "BIRN Kosovo Published Annual Public Procurement Monitoring Report", 01.07.2016, <http://birn.eu.com/uncategorized/birn-kosovo-published-annual-public-procurement-monitoring-report/>, Erişim: 10.09.2019

84 Andrea Lorenzo Capussela, *State Building in Kosovo: Democracy, Corruption and the EU in the Balkans*, Bloomsbury Publishing, New York, 2015, p. 23.

Diğer önleyici mekanizmalarda olduğu gibi kamu alımlarında da uygulama ve pratik detaylarda yolsuzluklar devam etmektedir. Özellikle müzakere usulünde ve itiraz ile yargı-denetim mekanizmalarında yaşanan sorunlar, kamu alımlarında yolsuzluklara kapı aralamaktadır. Sırbistan'daki kanun, müzakere usulünün kullanılmasını fazlasıyla sınırlandırdığından eleştirilmektedir.⁸⁵ Ayrıca üçüncü ülkelerle yapılan anlaşmaların, kamu alımlarına ilişkin uluslararası standartları yeterince garanti altına almadığı ve ülkedeki kurumsal yapılanmanın zayıf olduğu yönünde eleştiriler mevcuttur.⁸⁶ Bosna-Hersek'te kamu ihale sürecinin zaman kistasına (erteleme, dondurma ya da vakitsizlik) riayet edilmediği ve bu yolla kayırmaların yapıldığı olaylar karşımıza çıkmaktadır.⁸⁷ Kamu alımlarında yaygın olan yolsuzlukların önlenmesi adına ülkede yeterli ve etkili bir mekanizmanın kurulamadığı görülmektedir.⁸⁸ Benzer nedenlerle Kuzey Makedonya'daki kurumsal yapılanmanın güçlendirilmesi ve soruşturma-ceza sisteminin daha aktif hale getirilmesi tavsiye edilmektedir.⁸⁹

Tüm bu nedenlerle bölgedeki sorunların çözümü adına kamu alımlarında rekabeti arttıracak, ilgili aktör ve kurumların bağımsızlığını ve profesyonelliğini garanti altına alacak ve siyasi müdahaleleri azaltacak yeni önlemlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç

Makalede, ulus-devlet inşa ve demokratikleşme süreçlerinin paralel devam ettiği Batı Balkan ülkelerinin kamburu olan yolsuzluklarla mücadele politikaları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu amaçla 2005 yılında yürürlüğe giren BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi kapsamında ilgili ülkelerin benimsedikleri önleyici politikalar karşılaştırılmıştır.

Bölge ülkelerinin AB koşulluluğunun da etkisiyle yolsuzlukla mücadeleyi gündem yaptıkları görülmektedir. Bu nedenle yolsuzlukla mücadeleye ilişkin yasal önlemleri önemli oranda aldıkları ve kurumsal yapılanmaları tamamladıkları gözlemlenmektedir. Fakat Sözleşme kapsamında birimlerin oluşturulması;

85 European Commission, "Screening Report Serbia", 13.05.2014, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/serbia/screening-reports/screening_report_ch_5_serbia.pdf, Erişim: 12.09.2019.

86 European Commission, Serbia 2019 Report, pp. 19-22.

87 Joint Working Group on Audit Activities, "Public Procurement in Western Balkans", 2018, https://www.eca.europa.eu/other%20publications/synthesis_w_balkans/synthesis_w_balkans_en.pdf, Erişim: 12.09.2019

88 European Commission, "Bosnia and Herzegovina Strengthening Public Procurement System in Bosnia and Herzegovina Phase II - Developing the Capacities of Contracting Authorities", 2016, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/ipa_2016_39653_1_bih_strengthening_public_procurement_system.pdf, Erişim: 08.09.2019

89 European Commission, "North Macedonia 2019 Report", 29.05.2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-north-macedonia-report.pdf>, Erişim: 14.09.2019

partilerin finansmanı, kamu alımları ve kamu görevlilerine ilişkin ilkelerin benimsenmesi, bölgede yolsuzlukları azaltan sonuçlar doğurmamıştır. Uluslararası örgütlerin verileri ve kamuoyu yoklamaları, yolsuzluğun bölgede kronik bir sorun olarak devam ettiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle yasal ve kurumsal önlemler ve benimsenen önleyici politikalar, yolsuzlukla mücadele ediliyor ‘görüntüsü’ vermekten öteye geçmemektedir.

BM Sözleşmesinin ortaya koyduğu çerçeve ve asgari koşulların - Batı Balkanlar örneğinde - yolsuzlukla mücadelede yetersiz kaldığı sonucuna varmak mümkündür. Öyle ki bölgenin kronik sorunu olan yolsuzluklar konusunda herhangi yapısal bir dönüşümden bahsetmek mümkün değildir. Arnavutluk, bölge ülkeleri içerisinde en kötü performansı ile dikkat çekmektedir. Ülkedeki siyasi istikrarsızlıklar, geçmişin ağır mirası ile eklemlenince yolsuzlukla mücadelede en karmaşık denklemi karşımıza çıkarmaktadır. İronik bir diğer gözlem ise uluslararası yönetime bağlı Kosova ve Bosna-Hersek’e ilişkindir. Uzun yıllardır bu ülkelerin yönetiminde BM, NATO ve AB misyonları görev almış olmasına rağmen, bu ülkeler de yolsuzlukla mücadelede kötü performans sergilemektedir.

Batı Balkan ülkelerinin yolsuzlukla mücadelede iyi bir performans yakalayamamaları ve yapısal dönüşümler gerçekleştirememeleri, bölgenin diğer kronik sorunlarından olan hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığı ve kamu yönetiminin etkinliğine ilişkin sorunları gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu bulgu, yolsuzlukla mücadelede uluslararası yardımlara yönelik ‘normatif’ eleştirileri haklı çıkarmaktadır. Yasal tedbirleri ve kurumsal yapılanmayı merkeze alan liberal-kurumsalcı yaklaşım, yargı bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğüne ilişkin meydan okumaları yeterince dikkate almadığından; yolsuzlukla mücadelede dönüşümü sağlayabilecek bir çerçeve sunamamaktadır. Öyle ki birleşik kaplar olarak sıralayabileceğimiz yolsuzlukla mücadele, hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı birbirleriyle doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle sorunların çözümü, her üçünü de içeren daha kapsayıcı bir çerçevenin oluşturulmasını gerekli kılmaktadır.

BM Sözleşmesi, hukuki altyapı ve kurumların oluşturulmasında çıpa görevi görmüştür. Fakat yolsuzluğun siyasi köklerine ilişkin daha esnek bir çerçeve sunarak BM’nin sahip olduğu güç ve etkiyi göz önünde tutan ve misyonunun sınırlarını dikkate alan bir strateji güttüğü anlaşılmaktadır. Analizde BM Sözleşmesine yöneltilen eleştirileri - özellikle siyasi yolsuzluklarla mücadelenin yeterince dikkate alınmaması - haklı çıkaran sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Enformel mekanizmaların hala güçlü ve yaygın olduğu bölge ülkelerinde normalleştirilmiş olan siyasi yolsuzlukların diğer alanları da etkileyecek şekilde yaygın olarak devam etmesi, tüm yasal ve kurumsal önlemlere rağmen kamburun azalmadığını ortaya çıkarmaktadır. Diğer bir ifadeyle siyasi yolsuzluklarla mücadeleyi

öncülleştirmeyen bir yaklaşımın, yolsuzlukla topyekûn mücadelede başarıyı sağlayamadığı görülmektedir.

Siyasi yolsuzlukları da içerecek şekilde daha kapsayıcı bir sözleşmenin uluslararası toplum tarafından kabul edilmesi mümkün müdür? Geniş kapsamlı, bağlayıcılığı ve yaptırım mekanizması yüksek bir çerçevenin kabul edilme ihtimali, real-politik nedenlerle daha düşüktür. Bu nedenle BM de dâhil uluslararası aktörler, yolsuzlukların doğrudan ya da dolaylı parçası olan siyasi elitlerle, yolsuzlukla mücadele kapsamında işbirliği yapmaya devam edecektir.

Tüm bu arka plan ve ortaya çıkan bulgu ve sonuçlar nedeniyle BM başta olmak üzere, yolsuzlukla mücadelede uluslararası aktörlerin rol ve pozisyonları ile ulus-devletlere etkilerini güçlendirecek politika ve strateji önerilerine ilişkin yeni akademik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Son olarak dış teşvik modelini takip eden IMF, Dünya Bankası ve AB gibi diğer örgütlerin, yolsuzlukla mücadele kapsamında Batı Balkanlarda nasıl bir etki yarattığı/yaratacağı hususunda yapılacak yeni çalışmalar literatüre katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

“Law on the Agency for the Prevention of Corruption and the Coordination of the Fight against Corruption”, http://apik.ba/zakoni-i-drugi-akti/Zakoni/Zakon_o_Agenciji/default.aspx?id=397&langTag=en-US, Erişim: 16.08.2019

Alexander, Marcus. “Democratization and Hybrid Regimes: Comparative Evidence from Southeast Europe”, *East European Politics and Societies* 22, No. 4 (2008), pp. 928-954.

Aljazeera. “Patriotic Highway: A Tale of Justice and Corruption in Kosovo”, <https://www.aljazeera.com/programmes/witness/2019/05/patriotic-highway-tale-justice-corruption-kosovo-190528084404483.html>, Erişim: 10.07.2019

Anastasakis, Othon. “Post-1989 Political Change in the Balkan States: The Legacy of the Early Illiberal Transition Years”, *Perceptions* 18, No. 2 (2013), pp. 91-112.

Anti-Corruption Agency Serbia. “Main Page”, 2019, <http://www.acas.rs/?lang=en>, Erişim: 16.08.2019

Anti-Corruption Authorities (ACAs) Initiative. “Profiles: Kosova”, 2019, <https://www.acauthorities.org/country/xk>, Erişim: 15.08.2019

Anti-Corruption Authorities (ACAs) Initiative. “Profiles: Montenegro”, 2019, <https://www.acauthorities.org/country/me>, Erişim: 15.08.2019

Arman, Murat Necip ve Nazif Mandacı. *Çağdaş Balkan Siyaseti: Devletler, Halklar, Parçalanma ve Bütünleşme*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012

Ay, Ahmet, Oktay Kızılkaya ve Tuba Akar. “Gelişmekte Olan Ülkelerde Yolsuzluk ve

- Demokrasi'nin DYY Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir İnceleme", İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi 7, No. 3 (2016), pp. 73-88.
- Bhargava, Vinay. "The Cancer of Corruption", World Bank Global Issues Seminar Series, 26.09.2005, <http://siteresources.worldbank.org/EXTABOUTUS/Resources/Corruption.pdf>, Erişim: 10.07.2019
- BIRN. "BIRN Kosovo Published Annual Public Procurement Monitoring Report", 01.07.2016, <http://birn.eu.com/uncategorized/birn-kosovo-published-annual-public-procurement-monitoring-report/>, Erişim: 10.09.2019
- Blake, Charles H. ve Christopher G. Martin. "The Dynamics of Political Corruption: Re-Examining the Influence of Democracy", Democratisation 13, No. 1 (2006), pp. 1-14.
- Brunelle-Quraishi, Ophelie. "Assessing the Relevancy and Efficacy of the United Nations Convention against Corruption: A Comparative Analysis", Notre Dame Journal of International and Comparative Law 2 (2011), pp. 101-166.
- Budak, Jelena ve Edo Rajh. "Corruption as an Obstacle for Doing Business in the Western Balkans: A Business Sector Perspective", International Small Business Journal 32, No. 2 (2014), pp. 140-157.
- Bukovansky, Mlada. "The Hollowness of anti-Corruption Discourse", Review of International Political Economy 13, No. 2 (2006), pp. 181-209.
- CNNTürk.com. "Makedonya'nın Eski Başbakanına Hapis Cezası", 23.05.2018, <https://www.cnnturk.com/dunya/makedonyanın-eski-basbakanina-hapis-cezasi>, Erişim: 10.07.2017
- Capussela, Andrea Lorenzo. State Building in Kosovo: Democracy, Corruption and the EU in the Balkans, Bloomsbury Publishing, New York, 2015.
- Demhasaj, Arton. "Political Party Funding in Kosovo", 02.06.2017, <https://kosovotwopointzero.com/en/political-party-funding-kosovo/>, Erişim: 08.07.2019
- Economist. "Kosovo and the European Union: Small Balkan Scandal", <https://www.economist.com/europe/2014/11/15/small-balkan-scandal>, Erişim: 16.08.2019
- Erkal, Gökhan, Merter Akıncı ve Ömer Yılmaz. "Politik İstikrarsızlık ve Yolsuzluk İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi", Ege Akademik Bakış 15, No. 3 (2015), pp. 327-342.
- EULEX (European Union Rule of Law Mission in Kosovo). "About EULEX", 2019, <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,1>, Erişim: 12.09.2019
- European Commission. "2019 Communication on EU Enlargement Policy", 29.05.2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-communication-on-eu-enlargement-policy.pdf>, Erişim: 13.06.2019.
- European Commission. "Albania 2019 Report", 29.05.2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-albania-report.pdf>, Erişim: 16.09.2019
- European Commission. "Bosnia and Herzegovina Strengthening Public Procurement System in Bosnia and Herzegovina Phase II – Developing the Capacities of Contracting Authorities", 2016, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/ipa_2016_39653_1_bih_strengthening_public_procurement_system.pdf, Erişim: 08.09.2019

- European Commission. "Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on a Feasibility Study for Stabilisation and Association Agreement between the European Union and Kosovo", 10.10.2012, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0602&from=EN>, Erişim: 16.08.2019
- European Commission. "Kosovo 2019 Report", 29.05.2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-kosovo-report.pdf>, Erişim: 16.09.2019
- European Commission. "Montenegro 2019 Report", 29.05.2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-montenegro-report.pdf>, Erişim: 16.09.2019
- European Commission. "North Macedonia 2019 Report", 29.05.2019, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-north-macedonia-report.pdf>, Erişim: 14.09.2019
- European Commission. "Screening Report Serbia", 13.05.2014, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/serbia/screening-reports/screening_report_ch_5_serbia.pdf, Erişim: 12.09.2019
- GAN (Business Anti-Corruption Portal). "Country Profiles", 2019, <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/>, Erişim: 14.09.2019
- GAN. "Albania Corruption Report", 2019, <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/albania/>, Erişim: 16.09.2019
- GAN. "Bosnia & Herzegovina Corruption Report", 2019, <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/bosnia-herzegovina/>, Erişim: 16.09.2019
- GAN. "Kosovo Corruption Report", 2019, <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/kosovo/>, Erişim: 14.09.2019
- GAN. "Macedonia Corruption Report", 2019, <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/macedonia/>, Erişim: 15.09.2019
- GAN. "Montenegro Corruption Report", 2019, <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/montenegro/>, Erişim: 14.09.2019
- GRECO (Group of States against Corruption). "The Fight against Corruption: A Priority for the Council of Europe", 2019, <https://www.coe.int/en/web/greco/about-greco/priority-for-the-coe>, Erişim: 02.07.2019
- GRECO. "Fighting Corruption: Political Funding, Thematic Review of GRECO's Third Evaluation Round", 01.01.2007, Council of Europe, <https://rm.coe.int/16806cbff2>, Erişim: 13.08.2019
- Grødeland, Åse B. "Public Perceptions of Corruption and Anti-Corruption Reform in the Western Balkans", *The Slavonic and East European Review* 91, No. 3 (2013), pp. 535-598.
- Group for Legal and Political Studies. "Financing of Political Parties in Kosovo - Can Controllability and Transparency Help?", 2013, <http://www.legalpoliticalstudies.org/wp-content/uploads/2013/05/Policy-Report-05-2013.pdf>, Erişim: 07.07.2019
- Gür, Nurullah. "Güven, Bürokrasi ve Refah Devleti", *İnsan & Toplum* 7, No. 1 (2017), s. 89-115.
- Güvel, E. Alper ve A. Yılmaz Ata. "Yolsuzluğun Sosyo-Politik Dinamikleri: AB Ülkeleri Üzerine Bir Analiz", *Amme İdaresi Dergisi* 44, No. 1 (2011), s. 155-185.

- Haxhiu, Sadik ve Arben Sahiti, "Financing of Political Parties and Electoral Campaigns in the Western Balkans", *Acta Universitatis Danubius* 11, No. 1 (2018), pp. 98-111.
- Hechler, Hannes. "UNCAC in a Nutshell", 2013, <https://www.u4.no/publications/la-uncac-en-breve-una-guia-breve-a-la-convencion-de-las-naciones-unidas-contra-la-corrupcion-para-personal-de-embajadas-y-agencias-donantes.pdf>, Erişim: 17.08.2019
- Holmes, Leslie. "Crime, Organised Crime and Corruption in post-Communist Europe and the CIS", *Communist and Post-Communist Studies* 42, No. 2 (2009), pp. 265-287.
- Holmes, Leslie. *Rotten States? Corruption, Post-Communism and Neoliberalism*, Duke University Press, Durham & London, 2006.
- Hrle, Vladimir. "Bribery and Corruption 2019: Serbia", 2019, <https://www.globallegalinsights.com/practice-areas/bribery-and-corruption-laws-and-regulations/serbia>, Erişim: 14.09.2019
- Institute Alternative. "Corruption and Public Procurement in Montenegro", 2012, <https://www.emim.org/images/publikacije/Corruption-and-public-procurement-in-Montenegro-ENG.pdf>, Erişim: 13.09.2019
- Daniela Irrera, "The Balkanisation of Politics: Crime and Corruption in Albania", EU Working Paper 2006/18, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/4358/rscas_06_18.pdf;sequence=1, Erişim: 28.04.2020
- Joint Working Group on Audit Activities. "Public Procurement in Western Balkans", 2018, https://www.eca.europa.eu/other%20publications/synthesis_w_balkans/synthesis_w_balkans_en.pdf, Erişim: 12.09.2019
- Karakaş, Mehmet ve Murat Çak, "Yolsuzlukla Mücadelede Uluslararası Kuruluşların Rolü", *Maliye Dergisi* 153 (2007), s. 74-101.
- Kızılsümer Özer, Deniz. "Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi ve Sözleşmenin Uygulanması Yönündeki Çabalar", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, No. 1 (2016), s. 13-42.
- Kızılsümer Özer, Deniz. *Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Yolsuzlukla Mücadele*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.
- Kulamadayıl, Lys. "When International Law Distracts: Reconsidering Anti-Corruption Law", *European Society of International Law* 7, No. 3 (2018), pp. 1-9.
- Laurila, Hannu. "Economic Integration and Corruption - EU Enlargement in Western Balkans", *European Integration Studies* 12 (2018), pp. 104-116.
- Lederman, Daniel, Norman V. Loayza ve Rodrigo R. Soares. "Accountability and Corruption: Political Institutions Matter", *Economics & Politics* 17, No. 1 (2005), pp. 1-35.
- Lee-Jones, Krista. "Bosnia and Herzegovina: Overview of Corruption and anti-Corruption", 2018, <https://www.u4.no/publications/bosnia-and-herzegovina-overview-of-corruption-and-anti-corruption.pdf>, Erişim: 05.09.2019
- Migration and Home Affairs. "Corruption", 2019, https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption_en, Erişim: 02.07.2019
- Mojsoški, Cvetko. "Republic of Macedonia State Commission for Prevention of Corruption", <https://www.acauthorities.org/sites/aca/files/countrydoc/State%20Commission%20for%20Prevention%20of%20Corruption.pdf>, Erişim: 10.08.2019

- Moller, Jorgen ve Svend-Erik Skaaning, "From Each According to his Need, to Each According to his Ability: A Comparative Analysis of post-Communist Corruption", *Acta Politica* 45, No. 3 (2010), pp. 320-345.
- Nişancı, Dilaver. "Önlenmesine İlişkin Olarak OECD Rüşvetle Mücadele Sözleşmesi'ndeki Denetim Süreci", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 114 (2014), s. 315-346.
- OHR (Office of the High Representative). "General Information", 2015, <http://www.ohr.int/?lang=en>, Erişim: 12.09.2019
- OSCE/ODIHR. "Bosnia and Herzegovina General Elections 12 October 2014", 12.10.2014, <https://www.osce.org/odihr/elections/bih/121845>, Erişim: 11.09.2019
- OSCE/ODIHR. "Montenegro Parliamentary Elections 2016", 25.01.2016, <https://www.osce.org/odihr/elections/montenegro/295511?download=true>, Erişim: 16.08.2019
- OSCE/ODIHR. "Republic of North Macedonia Presidential Election 21 April and 5 May 2019", 21.08.2019, <https://www.osce.org/odihr/elections/north-macedonia/428369?download=true>, Erişim: 01.09.2019
- OSCE/ODIHR. "Republic of Serbia Early Parliamentary Elections - 16 March 2014", 17.03.2014, <https://www.osce.org/odihr/elections/116467?download=true>, Erişim: 10.07.2019
- Regional Anti-Corruption Initiative. "Home", 2019, <http://www.rai-see.org/>, Erişim: 10.07.2019
- Regional Cooperation Council. "Balkan Public Barometer", 2019, <https://www.rcc.int/seeds/results/2/balkan-public-barometer>, Erişim: 10.07.2019
- Rudic, Filip. "Serbian Corruption Reporter Suffers Arson Attack", *BalkanInsight*, <https://balkaninsight.com/2018/12/12/serbian-police-investigate-alleged-torching-of-reporter-s-home-12-12-2018/>, Erişim: 10.08.2019
- SarajevoTimes. "Bosnia's Top Judicial Official Caught in a Corruption Scandal", <https://www.sarajevotimes.com/bosnias-top-judicial-official-caught-in-a-corruption-scandal/>, Erişim: 16.08.2019
- Sioussouras, Petros ve Ioannis Vavouras. "Political Rights, Development, and Corruption in the Balkan and Arab Mediterranean Countries", *Mediterranean Quarterly* 23, No. 1 (2012), pp. 89-103.
- Stojanovic, Dusan. "Anti-government Protests in Montenegro, Serbia and Albania Inspire Hopes of 'Balkan Spring'", 06.04.2019, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/balkan-spring-protests-montenegro-serbia-albania-a8858046.html>, Erişim: 20.06.2019
- Sung, Hung-En. "Democracy and Political Corruption: A Cross-National Comparison", *Crime, Law & Social Change* 41 (2004), pp. 179-194.
- TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırmaları Vakfı). "Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi", https://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1255423114r6531.Birlesmis_Milletler_Yolsuzlukla_Mucadele_Sozlesmesi.pdf, Erişim: 10.08.2019
- Transparency International Albania. "Albania: Overview of Political Corruption", 20.03.2014, https://knowledgehub.transparency.org/assets/uploads/helpdesk/Country_profile_Albania_2014.pdf, Erişim: 02.08.2019
- Transparency International BiH. "Political Party Financing in BiH", 2011, <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2011/03/Political-Party-Financing.pdf>, Erişim: 11.09.2019

- Transparency International Kosova. “Untangling Political Finance”, 2013, https://www.transparency.org/files/content/feature/2013_CRINIS_Kosovo_EN.pdf, Erişim: Temmuz 10.07.2019
- Transparency International Macedonia. “Buying Influence: Money and Politics in the Republic of Macedonia”, 2013, https://www.transparency.org/files/content/feature/2013_BuyingInfluenceMacedonia_EN.pdf, Erişim: 01.09.2019
- Transparency International. “Buying Influence: Money and Political Parties in Albania”, 2013, https://www.transparency.org/files/content/feature/2013_CRINIS_Albania_EN.pdf, Erişim: 10.08.2019
- Transparency International. “Corruption Perceptions Index 2019”, 2019, <https://www.transparency.org/cpi2019>, Erişim: 28.04.2019
- Transparency International. “How Corruption Weakens Democracy”, 29.01.2019, https://www.transparency.org/news/feature/cpi_2018_global_analysis, Erişim: 01.08.2019
- Transparency International. “Montenegro: Overview of Political Corruption”, 20.05.2014, https://www.transparency.org/files/content/corruptionqas/Montenegro_Overview_of_Political_Corruption_2014.pdf, Erişim: 11.07.2019
- Transparency International. “What is Corruption”, 2018, <https://www.transparency.org/what-is-corruption>, Erişim: 08.07.2019
- Transparency Serbia. “Transparency in Funding of Election Campaigns”, 2013, https://www.transparency.org/files/content/feature/2013_CRINIS_Serbia_EN.pdf, Erişim: 11.07.2019
- UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime). “United Nations Convention against Corruption”, 31.10.2003, <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/uncac.html>, Erişim: 10.08.2019
- World Bank, “The Worldwide Governance Indicators (WGI) – Control of Corruption”, 2020, <https://info.worldbank.org/governance/wgi/>, Erişim: 28.04.2020
- Zhilla, Fabian. “Organised Crime and Judicial Corruption in the Western Balkans are Customary Norms Playing any Role?”, *Journal of Financial Crime* 18, No. 4 (2011), pp. 387-404.
- Zvekic, Ugljesa Ugi. “Challenges of Corruption and Organised Crime in the Western Balkans”, *Journal of Anti-Corruption Law* 1, No. 1 (2017), pp. 46-52.